

Набокова А.

аспірантка, викладач-стажист кафедри філософії,
*Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького
м. Мелітополь, Україна*

ЦІННІСНИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ РОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ ФІЛОСОФІЇ

З часів Аристотеля, який вважав, що громадянське життя має бути підпорядковане ідеї справедливості та стосуватися як окремого громадянина, так і суспільства загалом, а тому надавав цій ідеї статусу державної цінності, наукова проблема значення ціннісних вимірів в ставленні індивіда до громадянського життя перебуває в полі уваги філософів. Великого значення набувають аксіологічні виміри, що об'єднують українське суспільство в державотворчих і націєтворчих процесах в Україні від кінця ХХ століття.

В роботі «Громадянське суспільство і громадянська позиція» В. Шинкарук означив контури філософського бачення проблемного поля дослідницького інтересу наступними тезами:

- актуалізація проблеми громадянської позиції особистості пов'язана з зародженням правової держави та її базису – громадянського суспільства», оскільки «громадянське суспільство» тому і є базисом держави, що ініціює необхідні зміни в останній; громадянськість позиції особистості полягає в захисті конституції і додержанні прийнятих законів – з одночасною постановкою нагальних проблем суспільства і практичною участю в їх розв'язанні [4, с. 3-10];

- соціальна стабільність в демократичному суспільстві досягається ідеологічним плюралізмом, свободою переконань громадян, за виключенням людиноненавистництва і насильства;

- ідеал Вітчизни тим відрізняється від ідеї знання Вітчизни тим, що він животвориться почуттями, любов'ю до Вітчизни, вірою і надією на краще її майбуття. Без ідеалів, без віри і надії на їх здійснення ідеологія є бездуховною риторикою, «фразеологічним», прикриттям соціально-егоїстичних інтересів, бездуховності [5, с. 51-54].

Разом з тим, дослідники вказують, що громадяни та суспільні групи різного характеру лише тоді ідентифікують себе з нацією, коли вважають її вищою політичною і соціальною цінністю, виявляють національну гордість і щирий патріотизм [2, с. 67], коли свобода і справедливість є мотивом для вчинків громадян вільних та незалежних, яких обурює несправедливість, відсутність



основних свобод (думки, переконань, власності) та права людини на гідне, а не просто сите існування. Тобто, мова йде про справжні людські взаємини, вкорінені в нашій спроможності визнавати інших, не завдавати їм болю та принижень. Що й можливо в межах справедливих законів, спільно визнаних універсальних норм та цінностей[3, с. 345-346

Важливо зазначити, що саме універсальні норми й цінності на кожному етапі суспільного розвитку формують громадянську свідомість здобувачів, яка виступає активним фактором суспільних перетворень, стає прискорювачем всього суспільного розвитку, системою самосвідомості і життєзабезпечення суспільства, оскільки пов'язана із уявленнями людей, що спонукають їх до активної громадянської дії:

- громадянська свідомість особистості задає певну духовно-ціннісну основу суспільного розвитку і сприяє зміцненню співтовариства. У громадянському суспільстві громадянські цінності вплетені в механізм управління суспільством і регулюють його функціонування. усвідомленням існуючих відносин між суспільством, людиною і державою з точки зору демократичних цінностей, ідеалів, прав і свобод, що регламентуються прийнятими в суспільстві, державі принципами і нормами.;

- громадянська свідомість особистості виражає певний духовний стан суспільства на такому етапі його розвитку, коли демократичні норми і цінності стають фундаментальними основами його життєдіяльності;

- громадянська свідомість особистості носить відкритий характер і відрізняється постійною готовністю до сприйняття нових ідей. Однак нові елементи включаються в його зміст досить повільно, поступово, лише довівши свою органічність і життєздатність для конкретної соціально-політичної системи. Для зміни громадянської свідомості необхідне накопичення культурних «мутацій», що створюють безперервний тиск на свідомість в цілому і сприяють виробленню нових форм сприйняття дійсності;

- громадянська свідомість особистості розвивається, змінюючи свій зміст, спираючись на універсальні зразки і традиції (найважливішу роль в цьому процесі відіграють стійкі елементи, які присутні в різних моделях суспільного і політичного життя; історичний досвід, традиції, підвалини суспільства є тим стримуючим чинником, який не допускає різких змін в громадянській свідомості, а саме на цій основі відбувається поступове накопичення особистістю нового досвіду, який з плином часу міцно входить в громадянську свідомість [1, с. 35-41]. В сьогоденних умовах існування українського соціокультурного світу накопичення особистістю нового досвіду має особливий сенс, що на думку Л.Л. Кияниці не лише зменшує потреби не лише «заглядати» в майбутнє, а й вимагає його творити вже тепер наявними на сьогодні засобами [6, с. 41–50].



Сьогодні у вітчизняній педагогіці важливе значення має особистісно-орієнтована освіта. Однак мова йде здебільшого про певні методологічні новації, що підвищують ефективність освіти. На нашу думку, філософська стратегія результатом освітньої діяльності передбачає власне опанування здобувачем того «мікрокосму», котрий відповідає буттю людини, є унікальним і цілісним, в кожному елементі якого в тій чи іншій мірі повноти фіксується жива форма кожної особистості і її ціннісний світ.

Надзвичайно важливим для розуміння значення аксіологічної детермінанти розвитку громадянської компетентності здобувачів вищої освіти засобами філософського супроводу компонентом вбачаємо концептуальний підхід В. Франкла, заснований на переконанні, що «важливим є не сенс життя загалом, а передусім специфічний сенс життя окремої особистості в певний момент». З огляду на це він виокремлює три групи цінностей (сміслових універсалій), що викристалізувалися внаслідок узагальнення типових ситуацій, з якими суспільству або людству довелося мати справу в історії. Першу групу укладають цінності творчості – найбільш природні й важливі, але не необхідні. Друга група – цінності переживання. Найбільш значимими, на думку В. Франкла, є цінності ставлень. Аналіз праць В. Франкла вказує на актуалізацію ціннісних вимірів в суспільній практиці особистості в умовах сьогодення:

- цінності – це транситуативні надособистісні абстрактні універсальні сенси. Втілити цінність означає перейти до ситуативності, особистісності, конкретності та унікальності і, тим самим, до власне сенсу, до бажання надати якомога більше сенсу своєму життю, втілити якомога більше цінностей;

- розуміння цінностей - це «розуміння через втілення», під час якого об'єктивні цінності стають конкретними обов'язками, щоденно змінними вимогами та особистими завданнями. Людина випробовує цінності «на практиці», як правило, не маючи їх повного осягнення, не досягаючи очевидності в розумінні змісту цінності;

- цінності виявляють себе через специфічно людський феномен совісті (моральної, естетичної, тощо), через аксіологічне самоусвідомлення, яке є іманентним аспектом трансцендентного цілого (ієрархічного «світу цінностей»);

- у людини є здатність до ціннісного вибору, вона вільна відмовлятися від реалізації тієї чи іншої цінності на користь іншої та повинна культивувати аксіологічну гнучкість;

- людина може реалізовувати цінності щось даючи світу, або беручи щось від нього, може бути у відносно активній, діяльній позиції (*Vita activa*), або відносно пасивній, споглядальній (*Vita contemplativa*), може діяти самотійно, або взаємодіяти із іншими, бути у стосунках;



- у разі, коли об'єктивно відсутні умови реалізації цінностей, людина може звернутися до цінностей ставлення, які за змістом є, переважно, моральними, наприклад, альтруїзм, гідність, мужність, стійкість

- ціннісний потенціал, використаний уповні, дає змогу людині змінити себе на краще, знайти у минулості людського життя стимул до відповідальних вчинків і забезпечити можливість оптимістичного світогляду [7].

Отже, згідно з розглянутим концептом, сенс життя особистості можна визначити, лише реалізуючи себе в ціннісному світі: «Як тільки список категорій цінностей наповнюється цінностями ставлень, стає очевидним, що людське існування ніколи не може бути безглуздом». Оскільки одним з головних завдань розвитку громадянської компетентності здобувачів освіти є їх активна участь у процесах досягнення суспільної солідарності і злагоди, зазначимо, що відчуття солідарності – походить не від зовнішньої соціальності, а від розуміння людиною своєї причетності до соціальності. Очевидно, що така освіта вимагає не стільки трансляції знань засобами освіти і їх формального сприйняття здобувачем, а відтворення здобувачами власних знань, відкриття у собі нових можливостей у широкому спектрі суспільних явищ, які детермінують становлення цінностей особистості в рамках суспільних норм і вимог. Отже, ціннісна детермінованість розвитку громадянської компетентності здобувачів вищої освіти виявляє притаманний філософії потенціал, рефлексивне і толерантне відношення до інструментів пізнання, послідовності залучених в ній когнітивних, етичних, естетичних здібностей свідомості, а філософське знання – надавати можливість шукати «сенсожиттєві» орієнтири в здобутті громадянської компетентності на універсальному рівні.

Список використаних джерел:

1. Ісаєва Н. Громадянське суспільство і громадянська свідомість у сучасному світі. Філософія та політологія в контексті сучасної культури, 13(2), (2021). 35-41. <https://doi.org/10.15421/352122>

2. Рудакевич О. Політична культура національних спільнот: теорія та методологія дослідження : моногр. / Олег Рудакевич. – Тернопіль : ТНЕУ, 2013. – 352 с.

3. Усов Д. В. Генеза та сутність ідеї суспільної угоди: історико-філософський аналіз [Текст] дис. ... д-ра філос. наук : 09.00.05 / Усов Дмитро Володимирович; Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. - Київ, 2017. - 32 с. https://chtyvo.org.ua/authors/Usov_Dmytro/Heneza_ta_sutnist_idei_suspilnoi_uhody_istoryko-filosofskyi_analiz.pdf

4. Шинкарук В. І. Громадянське суспільство і громадянська позиція // Філософська і соціологічна думка. — 1991. — № 5. — С. 3—10.



5. Шинкарук В. І. Громадянське суспільство, держава, ідеологія // Розбудова держави. — 1993. - № 5. - С. 51-54.
6. Kyianytsia L.L. Reviewing the Contribution and Fallings of the Modernization Theory to Social and Political Research. *Ukrainian Policymaker*, 8, (2021) 41–50
https://www.researchgate.net/publication/352126871_The_Modernization_Theory_Paradigm_and_Its_Discontents_Reviewing_the_Contribution_and_Fallings_of_the_Modernization_Theory_to_Social_and_Political_Research#fullTextFileContent
7. Frankl V. *Man's Search For Meaning: The classic tribute to hope from the Holocaust* / Viktor Frankl. — London. Sydney. Auckland. Johannesburg : Rider, 2004. — 160 p.

